Hannu Katajamäki
Aluetieteen emeritusprofessori
Vaasan yliopisto
hannu.katajamaki@uva.fi
0400 326272

Lausunto eduskunnan ympäristövaliokunnalle asuntopolitiikan kehittämiskohteista

Asiantuntemukseni liittyy aluekehitykseen. Tästä lähtökohdasta esitän näkökohtia, jotka tulisi asuntopolitiikassa ottaa huomioon.

Aluerakenteemme perushahmo ei ole kahtiajako kaupunkeihin ja maaseutuihin, vaan paikallisyhteisöjen muodostama mosaiikkimainen jatkumo. Paikallisyhteisö tarkoittaa päivittäisaluetta, jonka sisällä useimpien asukkaiden arjen etapit sijaitsevat. Päivittäisalueet eivät ole tarkkarajaisia. Niiden tärkein jäsentäjä on asuminen. Vahvistuva suunta on asumisen monipaikkaisuuden lisääntyminen.

Suomea on viisasta ja kansalaisten näkökulmasta oikeudenmukaista kehittää monipuolisten paikallisyhteisöjen maana. Paikallisyhteisöjen vastakkainasetteluille ei ole perusteita. Tarvitsemme vahvat kaupungit ja moniin yhteiskunnallisiin tarpeisiin vastaavan maaseudun. Suomea on kehitettävä monipuolisten paikallisyhteisöjen kokonaisuutena, se turvaa menestyksemme. Tämän tulisi olla myös asuntopolitiikan periaate.

Syvähenkinen aluepolitiikka

Aluepolitiikka tarkoittaa yhteiskunnan alueelliseen organisoitumiseen vaikuttavia tietoisia päätöksiä ja toimintatapoja. Aluepolitiikan ideana on omaehtoisten kehitysedellytysten turvaaminen kansalaisille, yrityksille ja paikallisyhteisöille. Aluepolitiikka edistää oikeudenmukaisuutta ja koko yhteiskunnan menestystä.

Jostakin syystä aluepolitiikasta on tullut ruma sana. Se halutaan leimata siltarumpupolitiikaksi. On juututtu kaupunki-maaseutu kiistelyyn. Torailuun hukkaantuu kohtuuttomasti henkisiä voimavaroja. Poteroitumisen sijaan tarvitaan yhteistä keskustelua ja käytännön toimia koko Suomen mahdollisuuksien aktivoimiseksi. Tästä on syvähenkisessä aluepolitiikassa kysymys. Asuntopolitiikka on syvähenkisen aluepolitiikan tärkeä osa.

Menestyksen ennaltamääräytymisopista kannattaa luopua, sillä kaikki alueet ja kaikki kansalaiset ovat yhtä tärkeitä. On liian uskaliasta ja perusteetonta olettaa, että menestys voi syntyä ainoastaan tietynlaisissa ympäristöissä. Suomesta tuskin kehittyy suurkaupunkiyhteiskunta; tähän ei väestö riitä.Viisaampaa on ajatella, että menestys voi syntyä monenlaisissa ympäristöissä, paikkojen moninaisuuden kirittämänä. Tämän periaateen todeksi tekemisessä on asuntopoliiikalla tärkeä rooli.

Myönteisille sattumille on annettava maksimaalinen mahdollisuus. Yllättäville yhdistelmille on annettava tilaa. Monipuolisten edellytysten turvaaminen riittää; jossakin juuri oikeat ihmiset ja asiat kohtaavat. Syntyy uusia oivalluksia, uusia työpaikkoja, uusia sankaritarinoita. Tulevaisuutta eivät ole jähmeän keskitetyt rakenteet ja suuruuden logiikka, vaan omaan kohtaloonsa vaikuttavat vahvat paikallisyhteisöt ja ihmisten kokoinen toivon maantiede. Tämän asetelman vahvistamiseksi tarvitaan syvähenkistä aluepolitiikkaa.

Yllätyksiin varautuminen

Tulevaisuutta luonnehtivat kansainvälisten ja kansallisten vaikutusyhteyksien lisääntymisestä ja vyyhtiytymisestä seuraavat yllätykset. On osattava reagoida, tuli mitä tuli. Suomen on varauduttava voimistuvaan ulkomailta suuntautuvaan muuttoliikkeeseen, jota kiihdyttävät poliittiset konfliktit ja ympäristönmuutoksen aiheuttama pakko.

Toisaalta on tarpeen muistaa, että taloudellinen menestyksemme ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaaminen edellyttävät tulevina vuosikymmeninä kasvavasti työperäistä maahanmuuttoa. Oma syntyvyytemme ei yksin riitä. Vahvuutenamme on maantiede, tila ei lopu kesken. Laaja maantieteemme turvaa monipuoliset maankäytön suunnittelun ja asuntopolitiikan mahdollisuudet. Maantieteemme on muutosjoustavuutemme eli *resilienssin* merkittävä voimavara.

On tunnistettava erilaiset aluetyypit

Eriyttäminen on välttämätöntä. Kaupunkiseuduille on taattava omanlaiset ratkaisut. Kaupunkien läheinen asumismaaseutu, maatalouden luonnehtima ydinmaaseutu, ikääntyvien asuttama harvaan asuttu maaseutu sekä maaseudun paikalliskeskukset edellyttävät maantieteellisiin olosuhteisiin sovitettuja maankäytön suunnittelun ja rakentamisen periaatteita.

Pääkaupunkiseutu on nähtävä erityisenä alueena, jonka merkitys koko Suomelle on erinomaisen tärkeä. Samalla on oivallettava, että Suomen tulevaisuuden suuria kysymyksiä ei ratkaista pidäkkeettömällä sisäisellä ja kansainvälisellä muuttoliikkeellä suurimmille kaupunkiseuduille. Se aiheuttaisi asuntopoliittisesti kestämättömän tilanteen. Asuntojen hinnat ja vuokrat jatkaisivat kallistumistaan. Yksityishenkilöiden ja taloyhtiöiden velat lisääntyisivät. Asumistuki nielisi yhä enemmän. Nykyiset kaksi miljardia euroa vuodessa eivät riittäisi. Rakennettaisiin viikkopendelöijien konttikyliä. Suurimpien kaupunkien sisäiset sosiaaliset erot lisääntyisivät. Korkotason yllättävä ja tuntuva nousu aiheuttaisi katastrofin.

Viisas eteneminen perustuu maantieteen oivaltamiseen: suurimpien keskusseutujen merkitys on jatkossa suuri, maakuntakeskukset ja

seutukaupungit vahvistavat vaikutusalueidensa menestysedellytyksiä, moninaiset maaseutualueet tarjoavat asumisen ja yrittämisen mahdollisuuksia, jotka kannattaa hyödyntää.

Kasvuvyöhykkeiden idea

Eri puolille Suomea voidaan tietoisin toimin muodostaa kasvuvyöhykkeitä. Esimerkiksi tunnin juna Turun ja Helsingin välillä voi synnyttää 2020-luvulta alkaen Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maaseutualueille tiiviiden yhdyskuntien nauhan, uuden vuosituhannen raittikylän. Kasvuvyöhykkeitä kannatttaa muodostaa myös Itä- ja Keski-Suomeen sekä Länsirannikolle. Helsinki-Tampere-Seinäjoki-Vaasa on maantieteellisesti laajin kasvuvyöhyke.

Kasvuvyöhykkeet ovat syvähenkisen aluepolitiikan tärkeitä välineitä. Junaliikenteen tulevassa kilpailuttamisessa on tuettava vyöhykkeistä aluekehitystä, koska kasvuvyöhykkeiden luontevana runkona ovat ratayhteydet. Tarvitaan vanhojen ratayhteyksien kunnostamista. Tarvitaan myös uusia ratayhteyksiä. Maankäytön suunnittelussa on ylitettävä maakuntarajat. Uudessa maankäyttö- ja rakennuslaissa on määriteltävä kasvuvyöhykekaavoituksen periaatteet.

Puntaroivan demokratian tärkeys

Kansalaisten näkökulma maankäytön suunnitteluun ja asuntorakentamiseen on otettava nykyistä paremmin huomioon. Perinteinen edustuksellinen demokratia ei uusissa kunnissa riitä, vaan sitä täydentämään tarvitaan suoran kansalaisvaikuttamisen tapoja, laajennettua demokratiaa. Puhutaan deliberatiivisesta eli puntaroivasta demokratiasta. Oman asuinalueen suunnitteluun osallistuminen ja aito vaikuttaminen ovat tärkeä osa uutta demokratiaa.

Kunnallisvaltuusto päättää kunnan toimivaltaan kuuluvan aluedemokratian sisällöstä ja toteuttamisesta. Näennäisen toimivallan alue-elimiä ei kuitenkaan kannata perustaa. Oman asuinalueensa suunnittelussa kansalaisista on tultava tasaveroisia vaikuttajia. Nykyään heidän kuulemisensa on muodollista, viranhaltijakaavoittajien ehdoilla tapahtuvaa. Liian usein kansalaisten ainoaksi vaikuttamiseen keinoksi jää valittaminen.

Uuden demokratian vakavasti ottavassa *kansalaiskunnassa* päätetään, missä asioissa kansalaisraateja sekä muita kuntalaisten ja asiantuntijoiden yhteistyöfoorumeita kannattaa käyttää. Kansalaislähtöiset pohdinnat voivat liittyä kunnanosiin, mutta yhtä hyvin voidaan käsitellä yleisempiä asioita, esimerkiksi kaavoituksen periaatteita koko kunnassa. On tärkeää päättää tavoista, joilla kansalaisfoorumien esitykset otetaan velvoittavaksi osaksi päätöksenteon valmistelua. Tämä liittyy myös maakuntien päätöksentekoon.

Suoran demokratian niveltämiseen edustukselliseen demokratiaan on toistaiseksi kiinnitetty liian vähän huomiota.

Kunnallisvaltuustojen ja maakuntavaltuustojen on huolehdittava riittävistä resursseista, jotta sosiaalisen median varteenotettavat näkemykset kyetään siivilöimään ja valmistelemaan konkreettisiksi esityksiksi. Nykyisellään sosiaalisella medialla on vähäinen merkitys esimerkiksi kuntien kehittämisessä. Päättäjät ja kansalaiset käyttävät sosiaalista mediaa yksisuuntaiseen viestintään. Sosiaalisen median eri kanavat eivät linkity. Vuoropuhelun kulttuuri on kehittymätöntä. Uuden demokratian digiloikka on ottamatta.

Takertuminen kunnan perinteiseen hallintomalliin maakuntien perustamisen jälkeen johtaa kehitysavausten kaventumiseen, kansalaisten lisääntyvään vieraantumiseen paikallisesta päätöksenteosta sekä äänestysinnon hiipumiseen kriittisen vähäiseksi. Jokaisessa kunnassa onkin laadittava oma *kansalaiskunnan* perussopimus. Sen keskeinen periaate on, että uusi kunta on asukkaidensa muodostama yhteisö, jossa edustuksellinen demokratia ja todelliseen vaikuttamiseen perustuva suora demokratia täydentävät ja vahvistavat toisiaan. Asuntopolitiikka on kansalaiskunnan tärkeä osa-alue.